

УДК 81 – 1+37.013.42(091) +165.191:001

**К. філол. наук, доц. Вакулик І. І.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ
ПИСЕМНІ ПАМ'ЯТКИ XV–XVI СТ.
ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ**

**К. филол. н., доц. Вакулик И. И.
Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины, г. Киев
ПИСЬМЕННЫЕ ПАМЯТНИКИ XV–XVI ВВ.
КАК ОТОБРАЖЕНИЕ НАУЧНОЙ КАРТИНЫ МИРА**

**Candidate of Science (Philology), docent I. I. Vakulyk
National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kiev
LITERARY HERITAGE OF XV–XVI CENTURIES
AS A REFLECTION OF SCIENTIFIC WORLDVIEW**

Стаття присвячена формуванню нового погляду на світ і людину, високих моральних якостей, закладених у XV–XVI ст. Розглядається вплив наукової картини світу на формування комунікативної, психологічної та соціокультурної компетентностей. Ви-світлюється критика схоластичної системи виховання, необхідність індивідуального підходу у навчанні особистості. Простежується розвиток ідей гуманізму, які проникають в тогочасну педагогіку. Аналізуються твори гуманістів та їх педагогічні ідей, котрі заклали підвалини педагогічної думки.

Ключові слова: латиномовні твори, гуманістичний рух, світоглядні орієнтири, культурно-мовна компетенція, компетентність, наукова картина світу, формування педагогічної думки.

Статья посвящена формированию нового взгляда на мир и человека, высоких моральных качеств, основы которых были заложены в XV–XVI вв. Рассматривается влияние научной картины мира на формирование коммуникативной, психологической и социокультурной компетентностей. Описывается критика схоластической системы воспитания, необходимость индивидуального подхода в обучении личности. Прослеживается развитие идей гуманизма, что постепенно проникают в педагогику. Анализируются произведения гуманистов и их педагогические идеи, легшие в основу современной педагогической мысли.

Ключевые слова: латиноязычные произведения, гуманистическое движение, мировоззренческие ориентиры, культурно-языковая компетенция, компетентность, научная картина мира, формирование педагогической мысли.

The article deals with formation of new view of world and human, high moral features based in XV–XVI centuries. The influence of a scientific world model on the formation of communicative, psychological and sociocultural competences is investigated. The critics of scholastic system of education, necessity of individual approach in teaching human are described. The development of humanism ideas influenced to pedagogies is investigated. The works of humanists and their pedagogical ideas are analyzed.

Keywords: Latin literary works, humanistic movement, worldview guideline, cultural and linguistic competence, competence, scientific world model, formation of pedagogical thought.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нині представники гуманітарних та природничих наук жваво обговорюють проблему інтерпретації наукової картини світу у сучасному глобалізаційному просторі, намагаються продемонструвати ґрунтовне наукове пояснення етнокультурних процесів сучасності [13]. Сучасний філософський та поетичний дискурс оперують таким інструментом дослідження як модель часу, концептуальна межа (предметна, посесивна, акціональна, ідентифікаційна та компаративна) тощо [3]. Проте проблема співвідношення часу історичного залишається поза увагою науковців, і, відповідно, втрачається тенденція зближення часопросторових компонентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У системі вищої освіти серед науковців неодноразово піднімалися питання, присвячені дидактичним інноваціям у різні історичні періоди (В. А. Сластенін, Л. С. Подимова, А. В. Хуторський) [12; 14; 15] та питання, присвячені психологічним основам навчання (Б. Г. Ананьев, А. А. Вербицкий, Б. І. Котляр) [1; 5; 8]. Але одним із векторів сучасної освіти ми вбачаємо не лише у реалізації комплексної взаємодії викладача і студента в навчально-виховному процесі,

і, відповідно, формуванні компетентностей, але й використанні здобутків, сконцентрованих у науковому, духовному і культурному досвіді, направлених упродовж кількох століть.

Мета статті полягає у дешифруванні інформації, котра збереглася у писемних пам'ятках XV–XVI ст., та з'ясуванні її впливу на формування сучасної педагогічної думки.

Виклад основного матеріалу. У середині XV ст. було винайдено друкарство в Європі. Завдяки винаходу Й. Гуттенберга (монументи винахідникові поставлені в Майнці, Страсбурзі та Франкфуртіна Майні) – виготовленні металевих рухливих букв, що були вирізані у зворотньому порядку, з яких набиралися рядки й витискалися за допомогою пресу, світ дізнався про п'ять шрифтів; побачив латинську граматику Елія Доната (деякі листи збереглися та ретельно оберігаються в Національній бібліотеці в Парижі); декілька папських індульгенцій; дві Біблії (36-та 42-рядкові), остання відома під назвою біблія Мазаріні, надрукована у 1453–1465 рр.; твори Іоанна де-Бальбі з Генуї (1286); а згодом і латинську граматику зі словником «Catholicon». У XV–XVI ст. перші книги старослов'янською мовою надрукували Швайполь Фіоль у Кракові, Франциск Скорина у Празі [4]. Поступово книга починає відігравати важливу роль у житті людини, а слово стає активним методом впливу на виховання особистості. У 1553 р. за наказом Іоанна IV у Москві було збудовано особливий будинок – типографію. А через 12 років, коли у ньому працювали І. Федоров та П. Мстиславцев, був надрукований всесвітньовідомий «Апостол», богослужбна книга греко-російської церкви – апостольські діяння й послання. У Заблудівській типографії вийшло друком «Учительне Євангеліє» (1568), у Львові «Апостол» побачив друге видання (1574), а згодом «Острозька Біблія» стала першою повною слов'яно-російською Біблією.

«Ми зможемо і повинні починати історію нашого наукового світогляду з відкриття книгодрукування», – писав В. І. Вернадський [2, с. 58].

Нова космологічна картина світу, закладена римським (за походженням) кардиналом М. Кузанським та Л. да Вінчі, стверджувала: існують тісні зв'язки між космосом і людиною, тому Всесвіт в цілому виконує роль величезного механізму, якому підкоряється все. Рух Землі (і поступальний, і обертовий) у Коперника уже виступав не як можливе припущення, а як важливий космологічний принцип. Почався революційний процес вивільнення науки з релігійних тенет, процес становлення науки нового часу на нових методологічних засадах. Найважливішими ланками цього процесу були наукові здобутки І. Кеплера та Г. Галілея. На підставі відкритого закону збереження імпульсу Р. Декарт дійшов до висновку про світ, хоча і створений Богом, але такий, що далі еволюціонує під впливом тільки природних причин без всілякого наступного втручання Бога. Автор розвинув власні космологічні уявлення на основі створеної ним «теорії вихорів», яка втілювала на певному рівні ідею неперервності в будові нашого світу.

Взагалі, думка про те, що людина та її життя тісно пов'язані з природою, причому не тільки з тією, яка безпосередньо оточує людину, а з усією природою, з космосом, із Всесвітом, пронизувала всю давньоіндійську та античну філософію. «Людина виступала в єдності тіла і душі, а відтак перед нею поставало питання, як учинити, аби досягти істинного буття. І залежно від того, на яких сутностях наголошувалося, і походили принципові засади поведінки. Так виникли морально-психологічні системи...» [11, с. 294]. Положення про макро- та мікрокосмос лежать в основі й сучасних астрологічних вірувань з ґрунтовним викладенням антропних принципів і мають соціальне й моральне значення, поступово перетворюючись на інтегруюче загальнонаукове. «Эта тенденция осознания и отстаивания собственной неповторимости и сохранения культурной традиции подтверждает общую закономерность, что человечество, становясь все более взаимосвязанным и единым, не утрачивает своего этнического многообразия. Социальные и культурные изменения всегда составляли важнейшую часть человеческой

эволюции, и было бы ошибкой рассматривать этносы как раз и навсегда сформировавшиеся общности. Эти общности и есть результат развития и взаимодействия культур, а новые формы культурных различий, как и новые традиции, постоянно возникают из самых разных источников в процессе человеческой жизнедеятельности» [13].

Франческа Петрарка (Petrarso) вважають першим гуманістом Європи, котрий висунув ідею енциклопедичної освіти, джерелом якої мала виступати давня класична культура. Цією ідеєю була пронизана вся діяльність науковця, котрий надавав перевагу самоосвіті над освітою. Його чотири трактати («De remediis utriusque fortunae», «De vita solitaria», «De otio religioso», «De vera sapientia»), полемічні твори («Contra medicum quendam invectivarum libri IV», «Contra cujusdam Galli anonymi calumnias apologia», «Contra quendam Gallum innominatum, sed in dignitate positum»), історичні праці («Vitae virorum illustrium», «De sui ipsius et multorum ignorantia», «De rebus memorandis libri IV») – яскраве тому підтвердження.

Педагогічні ідеї Вітторіно да-Фельтре (Vittorino da Feltre) стали проявом «епохи гуманізму і гуманістичної освіти, були орієнтиром для багатьох науковців у їхніх теоретичних та практичних педагогічних пошуках» [9]. Мета виховання полягала у формуванні гармонійно розвинутої людини. У його Casa Giocosa («Дім радості») при дворі герцога Гонзага в Мантуї мали можливість також навчатися хлопчики та дівчата з бідних родин, учні з інших країн (Франції, Німеччини, Греції). Використовуючи елементи гри, відмовився від схоластичних диспутів та тілесних покарань, проводив заняття на свіжому повітрі за будь-яких погодних умов. Основою навчання вважав класичні мови, а тому читанню античних авторів, вивченню суспільних наук, музиці надавав перевагу, виявляючи зацікавленість учнів та розвиваючи їх індивідуальні здібності [6].

Колюччо Салютаті увів власне саме поняття «гуманістична освіта»: повному осмислює розвиток людини та роль виховання й освіти в її становленні – комплекс гуманітарних дисциплін (філологія, поетика, історія,

педагогіка, риторика, етика) мав сприяти добродійності та досягненні вченості, адже вона досягається копійкою працею. Згадаймо крилату фразу античності: *Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo. Sic vir fit doctus, non vi, sed saepe studendo* («Крапля точить камінь не силою, але частим падінням. Так людина стає розумною не силою, але частим навчанням»).

Леонардо Бруні відстоював ідею повноцінного розвитку особистості [7; 16, с. 580], П'єтро Паоло Верджеріо (Vergerio) у трактаті «*De ingenuis moribus*» («Про благородні звички й науки») виклав вимоги до гуманістичної школи, а комедія «Павло» була присвячена для «виправлення норову юнаків» [10, с. 344; 16, с. 829].

Франческо Філельфо (Filelfo або Philelfus) був наділений блискучим даром поета й вважався кращим латиністом свого часу (Король Альфонс Неаполітанський власноручно одягнув на нього лавровий вінок, а Папа Нікола V, призначивши апостольським секретарем, доручив переклад Гомера латиною). Лоренцо Валла (Valla) утверджував пріоритет добра в існуванні людини (трактат «*De linguae latinae elegantia*» витримав 30 видань лише у XV ст., «*Sermo de mysterio Eucharistiae*»), праці Лета Помпонія (Giulio Pomponio Leto) з римської історії («*De jurisperitis*», «*De Romanorum magistratibus*», «*De legibus*», «*De romanae urbis antiquitate*», «*Compendium historiae Romanae ab interitu Gordiani usque ad Justinum III*») швидше носять історико-філологічне спрямування, проте їх цінність безперечна.

Яскравими особистостями зазначеного періоду були філософ, теолог і вчений Марсіліо Фічіно (Marsiglio Ficino), котрий прагнув зробити віру вченою, філософію релігійною, релігію філософською, минувшину священною, а святість мудрою («*De Christiana religione*», «*Theologia platonica*»); Джованні Піко де ла Мірандола (Pico de la Mirandola), настоятель монастиря домінікців у Флоренції («*900 propositiones*»: «*Conclusiones philosophicae, cabalisticae et theologicae*»); філософ П'єтро Помпонацци

(«De anima»); політик та дипломат Макіавеллі («In Principe», «Discorsi sopra la prima decade di Tito Livio», «Delle storie Florentine», «Arte della Guerra»), який вчив панувати над людьми, вивчаючи їх звички, бажання та здібності.

Висновки. Отже, можна говорити про екстраполяцію дієвого арсеналу «Cognosce te ipsum». Поступово Людина була проголошена найвищою цінністю, про що свідчать праці Вітторіно да Фельтре в Італії, Луїса Вівеса в Іспанії, Франсуа Рабле і Мітеля Монтень у Франції, Еразма Роттердамського у Голландії. Їх гуманістичні ідеї набули значного поширення в більшості країн Європи. І це було «новою віхою» всебічного розвитку, котра досягалася освітою та вихованням. Таким чином, розглянувши цілісну систему наукових шкіл та поглядів XV–VI ст., можна стверджувати: кожна наукова праця може розглядатися не лише як синтез поглядів, концепцій, що знайшли своє продовження у формуванні сучасної педагогічної думки, прагнучи «гармонії душі», але й могутнє джерело наукового мислення, до якого звертатиметься ще не одне покоління, усвідомлюючи, що нинішня компетентність формується у просторово-часовому зрізі. І синкретизм освітнього, науково-культурного, мистецького досвіду віддзеркалюється у історичних пам'ятках.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблематики є вивчення та дослідження наступного історичного періоду у системі наукової картини світу та його впливі на розвиток світових педагогічних шкіл: новітні часи, новітні технології не можуть існувати без міцного підґрунтя, яке формувалося упродовж тривалого історичного часу.

Література

1. Ананьев Б. Г. Теория ощущений / Б. Г. Ананьев; Ленингр. ордена Ленина гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1961. – 458 с.
2. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. – М.: Высшая школа, 1974. – 384 с.

3. Бондаренко Е. В. Модель времени в современном британском философском и поэтическом дискурсе / Е. В. Бондаренко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 866: сер.: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Вип. 59. – С. 87–96.
4. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации / Дж. Брунер; пер. с англ. К. И. Бабицкого; общ. ред. А. Р. Лурия. – М.: Прогресс, 1977. – 418 с.
5. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход: монография / А. А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
6. Витторино да Фельтре [Электронный ресурс] / Витторино да Фельтре // Российская педагогическая энциклопедия: в 2-х т. / гл. ред. В. Г. Панов, А. П. Горкин. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1993–1999. – Режим доступа: <http://www.otrok.ru/teach/enc/txt/3/page44.html>
7. Все об Италии: Наука. Философия и общественные науки [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.italcult.ru/science_2_5.php
8. Котляр Б. И. Нейробиологические основы обучения / Б. И. Котляр; отв. ред. Р. И. Кругликов. – М.: Наука, 1989. – 240 с.; ил.
9. Меньшиков В. М. История европейского образования. Становление и развитие гуманистической педагогики [Электронный ресурс] / В. М. Меньшиков. – Режим доступа: http://www.ipages.ru/index.php?ref_item_id=2060&ref_dl=1
10. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
11. Роменець В. А. Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження: навч. посіб. / В. А. Роменець. – К.: Либідь, 2005. – 916 с.; іл.
12. Слостенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
13. Фиткаленко А. Этнокультурные процессы глобализирующегося мира / А. Фиткаленко // Соціологія у (пост)сучасності: зб. наук. тез учасників VI Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів (Харків, 19–21 квітня 2008 р.). – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 325–326.
14. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник / А. В. Хуторской – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
15. Хуторской А. В. Эвристическое обучение: Теория, методология, практика / А. В. Хуторской. – М.: Международная педагогическая академия, 1998. – 266 с.
16. Энциклопедический словарь Брокгауз и Ефрон: в 12 т. Библиографии / отв. ред. В. М. Карев, М. Н. Хитров. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1992. – Т. 2. – 831 с.